

Nesamostatný a samostatný výboj v plynu

[Vzduch](#) je za normálních okolností dobrým [izolantem](#).

O tom svědčí některé [experimenty](#) z elektrostatiky, při nichž [výchylka](#) např. na [elektroskopu](#) vydrží poměrně dlouho stálá.

Lze ukázat, že plyn je možné **ionizovat**, tj. rozštěpit některé jeho molekuly na [elektron](#) a kladný iont.

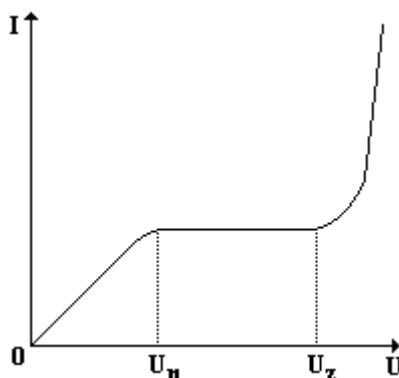
Např. svíčkou vloženou mezi dvě svislé rovnoběžné kovové desky připojené ke zdroji vysokého napětí, jejíž plamen se bude odchylovat směrem k záporně nabitě desce.

Plamen, rentgenové nebo radioaktivní záření, ohřátý vzduch, ... působí jako **ionizátor** - dodávají [energii](#) potřebnou k rozštěpení molekul ([atomů](#)). Vzduch je běžně alespoň částečně ionizován účinkem kosmického záření a [radioaktivity zemské kůry](#) (v 1 cm^3 vzniká každou [sekundu](#) asi 10 kladných iontů a elektronů). Elektron vzniklý ionizací se může spojit s neutrální molekulou a vytvořit záporný iont. Současně probíhá uvnitř plynu i děj opačný - **rekombinace**.

Nachází-li se ionizovaný plyn v elektrickém [poli](#) mezi dvěma elektrodami, vzniká [elektrický proud](#) jako uspořádaný [pohyb](#) kladných iontů k záporně nabitě katodě, záporných iontů a elektronů ke kladně nabitě anodě. Ionty, které dorazí na elektrody ztrácejí svůj náboj a mění se v neutrální atomy. Elektrický proud v plynu, který se udržuje jen po dobu působení ionizátoru, se nazývá **nesamostatný výboj**. Jakmile přestane ionizátor působit, převládne rekombinace nad ionizací elektrický proud zaniká.

Elektrické vlastnosti ionizovaného plynu je možné měřit v [ionizační komoře](#), což je v podstatě deskový [kondenzátor](#) v kovovém krytu s okénkem, kterým do prostoru mezi deskami proniká ionizující záření. Pomocí ionizační komory se dá měřit **voltampérová charakteristika výboje**. Tato charakteristika je znázorněna na obr. 108.

Je-li napětí malé, většina iontů zanikne rekombinací dříve, než dorazí na elektrody. V této fázi je počet elektronů, které předají svůj náboje elektrodám přímo úměrný napětí a platí tedy [Ohmův zákon](#). S rostoucím napětím se pohyb elektronů zrychluje, až při určitém napětí U_n jich převážná část nestačí rekombinovat a doletí k elektrodám. Komorou prochází **nasycený proud**, který se při dalším růstu napětí dlouho nemění (Ohmův zákon v této fázi výboje již neplatí). K dalšímu zvýšení proudu dochází až po překročení **zápalného napětí** U_z . Příčinou zvýšení proudu je **ionizace nárazem** - elektrony a ionty vzniklé ionizací narážejí při svém pohybu na neutrální molekuly, kterým předávají [kinetickou energii](#) získanou urychlením elektrickým polem. Jsou-li urychleny dostatečně, mají takovou kinetickou energii, že jsou schopny nárazem na neutrální molekulu tuto molekulu ionizovat. Počet iontů tak lavinovitě narůstá a nastává **samostatný výboj**, který je nezávislý na vnějším ionizátoru. Vysoce ionizovaný plyn v samostatném výboji se nazývá **plazma**.

Obr. 108

Při samostatném výboji se mohou uplatnit i elektrony uvolněné z elektrod dopadem iontů. Tento

děj se nazývá sekundární emise. K uvolnění elektronů z elektrody může dále dojít:

1. tepelnou emisí - rozžhavením elektrody dochází k uvolňování elektronů
2. fotoemisí - dopad [ultrafialového záření](#) může také vyvolat emisi elektronů
3. [tunelovým jevem](#) - elektrony jsou vytrhovány silným elektrickým polem v blízkosti katody

© **Encyklopedie Fyziky** (<http://fyzika.jreichl.com>); **Jaroslav Reichl, Martin Všeticka**

Licence <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/> zakazuje úpravy a komerční distribuci.